

Посилання на статтю

Труніна І.М. Актуальні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні / І.М. Труніна // Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. - № 2 (42). - С. 41-59. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/42/12timpvy.pdf>

УДК 334.012.64

І.М. Труніна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено актуальні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні та механізми їхнього врегулювання. Дж. 5.

Ключові слова: мале підприємництво, розвиток, проблеми, врегулювання.

И.М. Труніна

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Исследованы актуальные проблемы развития малого предпринимательства в Украине и механизмы их урегулирования. Дж. 5.

Ключевые слова: малое предпринимательство, развитие, проблемы, урегулирование.

I.M. Trunina

ACTUAL PROBLEMS OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Focus on current problems of small business in Ukraine and the mechanisms of their regulation. J. 5.

Keywords: small business, development and problem resolution.

Постановка проблеми. В умовах ринкової трансформації економіки України розвиток підприємництва, зокрема малого, має стати одним із найважливіших чинників соціально-економічного зростання, справжнім рушієм економіки. Активний розвиток підприємництва сприяє залученню до підприємницької діяльності більшої кількості здібних, комунікабельних людей, кращому використанню всіх матеріальних та суспільних ресурсів, інтенсивнішому розвитку національного господарства, зростанню національного багатства й добробуту нації.

Підприємництво - це провідний сектор ринкової економіки, який забезпечує насиченість ринку товарами та послугами, сприяє здоровій конкуренції, створює новий прошарок-підприємець-власник. Воно базується на самостійній, ініціативній, систематичній, на власний ризик діяльності з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, метою якої є отримання прибутку.

Для забезпечення розвитку підприємництва в Україні законодавчо визначено права, обов'язки та відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності, яка зорієнтована на ефективне господарювання. Підприємництво несумісне з господарською некомпетентністю, втратами, безвідповідальністю, невиконанням прийнятих зобов'язань і договорів з контрагентами. Але незважаючи на це, в

Україні існують проблеми у розвитку підприємництва, причому переважна їхня більшість зосереджена у малому підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і особливості підприємництва здавна привертала увагу дослідників. Зміст цього поняття формувався протягом значного історичного періоду, змінювався під впливом базисних і надбудовчих інституцій, психології людей. У вітчизняній економічній науці підприємництво розглядається як економічна категорія, як метод господарювання, як тип економічного мислення. Як економічна категорія підприємництво відображає взаємини між його суб'єктами з приводу виробництва, розподілу і привласнення благ та послуг. Як тип економічного мислення суть підприємництва зводиться до ініціативної, новаторської, самостійної діяльності, а як метод господарювання – до найповнішого та найефективнішого використання факторів виробництва і прагнення реалізувати свої творчі здібності. У загальнотеоретичному і практично-функціональному плані підприємництво розглянуто у наукових працях М. Вебера, П. Друкера, Р. Кантільйона, К. Маркса, А. Маршала, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Шумпетера. Сучасні автори – О. Амосов, В. Бакуменко, З. Варналій, І. Герчикова, В. Гриньова, А. Дегтяр, О. Кірш, В. Ляшенко – розглядають питання щодо формування підприємницького середовища, державних і регіональних програм його підтримки, досліджують окремі чинники сприяння розвитку підприємства. Хоча на даний час є велика кількість статей, публікацій і монографій щодо особливостей підприємництва, його ролі в ринковій економіці, інноваційного аспекту діяльності, проте недостатньо проаналізовані проблеми розвитку та функціонування малих підприємств в Україні та напрямів забезпечення їхнього позитивного розвитку. Це зумовлено постійним розвитком малого підприємства і зміною характеру проблем.

Саме тому **метою** статті є розгляд основних недоліків в організації малого підприємства в Україні та визначення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття "підприємство" є надзвичайно ємним, бо в ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин. Загалом підприємство – це вміння починати і вести справу, здійснювати нововведення, бути ініціативним, долати стереотипи, зважуватися на ризик.

Підприємство в цілому покликано розв'язувати значні проблеми в економіці, але роль малого підприємства великою мірою полягає, зокрема, у забезпеченні зайнятості шляхом створення нових робочих місць і поглинання надлишкової робочої сили. Малі підприємства значно менше дестабілізують ситуацію на ринку робочої сили при банкрутстві окремих з них порівняно з великими підприємствами. Особливо це важливе у наш час як по Україні в цілому, так і в Луганській області зокрема. Адже в той час, коли скорочуються робочі місця на великих підприємствах, малі підприємства можуть їх не лише зберегти, але й створити нові робочі місця. З огляду на це мале підприємство є більшим стабілізуючим чинником, ніж велика індустрія [2]. Але цю роль мале підприємство може успішно виконувати, якщо буде відчувати підтримку державних органів і органів місцевого управління, якщо не будуть створюватися різноманітні штучні перешкоди для діяльності малих підприємств, якщо дрібний підприємець у суспільстві поважатиметься.

В Україні ухвалені та діють нормативні акти, які заклали підґрунтя для формування і розвитку підприємства. Згідно з цими нормативними актами державна підтримка підприємства спрямована на створення сприятливих організаційних та економічних умов для його розвитку: надання підприємцям земельних ділянок; передання державного майна, необхідного для

підприємницької діяльності; сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування, підготовці кадрів; первинне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у порядку, передбаченому законом; стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності, освоєння нових видів продукції і послуг та інші види допомоги. Завдяки нормативним актам, державній підтримці розвитку підприємницької діяльності в Україні вже на початок 1992 року діяло 68 тис. малих підприємств, на яких було зайнято 326,25 тис. осіб. На початок 2011 року даними державної статистики в Україні діяло 307,4 тис. малих підприємств. Порівняно з 1991 роком їхня кількість зросла на 260,3 тис. одиниць або в 6,5 рази. Особливо стрімке зростання малих підприємств відбулося протягом 1997-2000 рр., коли середньорічний темп зростання становив 121%.

Мале підприємництво в Україні перебуває на початковому етапі розвитку і характеризується неефективністю. За теперішньої ситуації мале підприємництво в Україні потребує масштабної державної підтримки, яка повинна бути спрямована на створення позитивного економічного та правового клімату. І це особливо потрібне тому, що мале підприємництво пов'язано із значним ризиком. 5% з числа новостворених підприємств в Україні можна вважати успішними, а 35% зникають вже протягом першого року діяльності. Решта 60% ледве зводять кінці з кінцями [3]. Жорстока конкуренція, нестача початкового та обігового капіталу, підвищена чутливість до впливу зовнішніх чинників можуть обернутись для українських малих підприємств крахом.

Через різноманітні перешкоди та труднощі значна кількість зареєстрованих малих підприємств не діє, а більша частина діючих займається такими швидкоприбутковими видами господарської діяльності як торгівля та посередницькі послуги. Це пояснюється тим, що суб'єкти малого підприємництва розвиваються в умовах несприятливого інвестиційного клімату і значної невизначеності, що робить не вигідними довгострокові вкладання. Тому рівень розвитку підприємництва, особливо малого та його державна підтримка є ще недостатніми для подальшого розвитку вітчизняної економіки і не відповідають її можливостям.

Окрім розв'язання проблеми створення нових робочих місць, формування конкурентного ринкового середовища та відповідної кон'юнктури ринкової економіки малі підприємства виконують ще ряд важливих функцій. Зокрема в країнах з ринковою економікою малі підприємства відіграють велику роль в стимулюванні технологічних інновацій, створюючи їх у 2-2,5 рази більше, ніж великі компанії. На жаль, інновативна функція малим підприємством в Україні практично не виконується, і, перш за все, через відсутність державної підтримки і зацікавленості великих підприємств, які сьогодні намагаються іншими шляхами, ніж інновації, забезпечити отримання прибутку.

Крім того, створення і діяльність великої кількості малих підприємств забезпечує стабільний розвиток регіональної економіки. Завдяки більш високій конкуренції вони краще забезпечують місцеві ринки товарами і послугами. Малі підприємства використовують здебільшого місцеві ресурси, міцніше прив'язані до місця свого розташування. Крім того вони є значним джерелом поповнення місцевих бюджетів, часто беруть участь у спонсруванні місцевих програм, будучи зацікавленими в економічному розвитку території, на якій знаходяться.

Аналіз стану підприємницької діяльності в Україні показав, що сектор малого підприємництва потребує ефективної фінансової підтримки на загальнодержавному і регіональному рівнях. Світова практика розвитку та захисту підприємництва свідчить, що доступним джерелом фінансування малого

підприємництва є надання урядом гарантій повернення позик у разі неплатоспроможності малих підприємств. Це зменшує кредитні ризики і усуває головну перешкоду на шляху надання позик суб'єктам малого підприємництва, особливо початківцям. Але для цього необхідні відповідні кредитні ресурси банків. На жаль, кредитні ресурси в Україні для малого підприємництва дуже обмежені. Для більшості суб'єктів підприємницької діяльності банківський кредит залишається недоступним через надто високі процентні ставки, а механізм гарантування кредитів в національній економіці фактично не діє.

Відсутність фінансових ресурсів є однією з найвагоміших перепон на шляху розвитку малого підприємництва, що спричиняє сповільнення розвитку інвестиційних процесів, які є рушійною силою економічного зростання. Намагаючись якось розв'язати проблему відсутності інвестиційних ресурсів, підприємці утворюють громадські організації-кредитні спілки та позичкові кола взаємного кредитування. Однак великого поширення такі форми не отримали, основна причина криється у мізерних доходах, які отримують підприємці. Звуження вказаних джерел інвестиційних ресурсів переносить центр ваги на власні кошти, яких є надто мало, і тому процеси розвитку перебігають надто повільно [5].

Однією з вагомих перепон на шляху розвитку вітчизняного підприємництва є недосконалість чинної податкової системи, надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності, які зумовлюють зростання обсягів реалізованої продукції, прихованої від оподаткування, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення комерційної діяльності. Негативно впливають на розвиток підприємництва складні та довготривалі післяреєстраційні процедури суб'єктів підприємництва, надмірне втручання органів державної влади в їхню діяльність.

Всі ці обставини не просто примушують, вони заштовхують малі підприємства "у тінь". В опитуванні 85% підприємців чесно зізналися, що змушені приховувати частину доходів від державних органів. До речі, за даними МВС, чесно сплачують податки лише 10% комерційних структур. Перетікання капіталу "у тінь" відбувається через високі ставки податку на прибуток, ПДВ та нарахування до фонду заробітної плати. В умовах наявної фінансової системи, підвищення рівня інфляції, зменшення обсягів матеріального виробництва малі і середні підприємства практично не в змозі, не порушуючи закону, самостійно накопичити достатньо коштів для розвитку бізнесу на сучасному цивілізованому рівні.

У розвинених країнах малому підприємству приділяється першочергова увага з боку урядових органів, приватних структур, громадських організацій, для малих підприємств встановлено сприятливі законодавчі умови, створено відповідне інституціональне середовище. Через малі підприємства тут набагато легше впроваджувати нові технології у виробничо-промисловому комплексі, сільському господарстві, переробній промисловості та ін. [4]. Незважаючи на визнану роль, яка відводиться малому і середньому бізнесу, розвиток підприємництва в Україні і в Луганській області не відповідає вимогам часу. Причини, які, на думку підприємців, гальмують цей розвиток, є такими:

організаційно-правові труднощі започаткування бізнесу, особливо на стадії переходу від реєстрації до початку діяльності;

недоступність кредитних ресурсів для започаткування і ведення бізнесу чи його відновлення, відсутність практики зв'язків з міжнародними фінансовими організаціями щодо залучення інвестицій і грантів;

переважно декларативний характер державної підтримки, неоднозначність та суперечливість чинної нормативно-правової бази;

територіальні диспропорції, тобто концентрація малих підприємств довкола промислових центрів і майже відсутність їх у віддалених районах і селах;
несприятлива податкова політика, непомірний тягар оподаткування (особливо в питаннях начислення на заробітну плату, що призводить до значної тінізації в малому бізнесі);
громіздка система бухгалтерського обліку та звітності;
обмежені можливості для захисту від протиправних посягань, несприятливе ставлення чиновників, створення ними штучних перешкод, вимагання хабарів;
слабкість інфраструктури малого підприємництва, недостатність професійних знань та досвіду.

Основними напрямками прискорення розвитку підприємництва в сучасних умовах трансформації, переходу до інноваційної моделі розвитку економіки України слід визнати такі:

подальше удосконалення законодавчої та нормативної бази щодо створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва;

удосконалення кредитної політики (організація державних кредитних установ з метою пільгового кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, особливо початківців малого підприємництва);

удосконалення податкової політики (забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування з наданням переваги єдиному податку та право тих, що працює у секторі малого підприємництва, на соціальне і пенсійне забезпечення);

подальше посилення державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва (фінансово-кредитної, майнової, інформаційної та кадрової), створення та забезпечення діяльності мережі бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо;

стимулювання розвитку підприємництва в галузях, що забезпечують ефективність суспільного виробництва та його конкурентоспроможність завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, ресурсозберігаючих технологій, випуску принципово нових видів продукції;

забезпечення виконання заходів щодо створення єдиної автоматизованої системи державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності;

здійснення заходів щодо поетапного створення при центрах зайнятості мережі навчальних центрів з підготовки підприємців з-поміж безробітних;

посилення відповідальності органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу.

Висновки. Підприємництво в Україні має великі резерви і великі перспективи, адже немає іншого способу становлення і зміцнення держави, окрім розвитку ринкової економіки, яка ґрунтується насамперед на приватному бізнесі, особистій ініціативі, що й дає кожному можливість самореалізації і самоутвердження. Підвищення ролі та значення малого підприємства в економіці України висуває нові вимоги до формування відповідної ринкової інфраструктури. Реалізація відповідних заходів надасть вітчизняним підприємцям значні можливості для самореалізації. Тим самим підприємство може досягти підвищення своїх показників до рівня розвинутих країн. Фінансово-кредитну і податкову політику щодо підтримки малих підприємств слід реформувати. Надзвичайно актуальною проблемою є залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у різних формах. Для динамічного розвитку підприємницьких структур незалежно від форми власності потрібно сформувати систему державного регулювання і підтримки малого підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України [Електроний ресурс]. - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
2. Національна програма сприяння розвитку малих підприємств в Україні [Електроний ресурс]. - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Стадник В. Складові і чинники формування потенціалу розвитку малого підприємництва / В. Стадник, О. Петрицька // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №12. - С. 124-128.
4. Брижань І.А. Реформування системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва як один із заходів державної підтримки їх розвитку / І.А. Брижань, О.О. Олійник // Економіка і регіони. - 2009. - №2. - С.171-176.
5. Комарницький І. Проблеми розвитку малого і середнього підприємництва / І. Комарницький, М. Офік // Регіональна економіка. - 2005. - №4. - С. 50-58.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
21.05.2012 р.